

'Xulos' i 'tontos'

written by Jordi Badia Pujol | 24 de novembre de 2016

Ací teniu un parell de vídeos breus de TV3.

El primer és de *Merlí* i només dura 43 segons. Imaginem-nos que el nen, en compte de demanar «Jo sóc *tonto*?» hagués demanat «Jo sóc *ruc*?», o fins i tot: «Que sóc *ruc*, jo?» Creieu que hauria passat res? Creieu que hauria estat un atemptat a l'ús real de la llengua? Penseu que se n'hauria ressentit la versemblança, la veracitat? Diríeu que la gent hauria canviat de cadena? És marcià *ruc*, o és català? És culte o és ben col·loquial?

El segon vídeo és d'un informatiu infantil, *Info K*. Dura poc més de 20 segons.

Ací ja no hi ha un actor, sinó el presentador d'un informatiu, que se suposa que ha de fer servir un llenguatge planer, però amb una certa formalitat (dic «una certa» perquè va adreçat als infants, és clar). Què hauria passat si hagués dit «un vídeo molt bonic» en lloc de «un vídeo molt txulo»? Hauria fet riure? No l'hauria entès la quitxalla dels Països Catalans? Hauria perdut força la comunicació? Hauria fet arrufar el nas als milers de xiquets que s'ho miraven?

El mot *tonto*, ens recorda Joan Coromines, és registrat en català des del 1627. Ve del castellà? L'Alcover-Moll diu que sí. En Coromines diu que no ho creu. El cas és que en castellà surt el 1570 i en català més de mig segle més tard. Sigui com sigui, Coromines mateix diu «no és mot gaire castís» i també, atenció: «Guardem-nos nosaltres de postergar, a causa de *tonto* i derivs., l'ús de mots tan nostres i vius com *toix*, *totxo*, *neci*, *ruc*, *talòs*, *beneit*, *babau*.»

Ara digueu-me si d'aquests mots «tan nostres i vius» que

esmenta Coromines en sentiu i llegiu gaires, als nostres mitjans de comunicació. Molt pocs, oi? És una tria voluntària? Vosaltres què en penseu?

Sobre el mot *xulo*, Coromines només diu: «*Xulo, xulada, xular*, castellanismes, del cast.*chulo*.» La pobra Empar Moliner, fa anys ja [es queixava](#) de la proliferació desmesurada d'aquest mot. Però és evident que ni l'Empar Moliner ni en Coromines no sabien què era el català *evolucionat*.

Sortosament, avui tenim el llibre d'estil de TV3, l'*Esadir*, aquesta pàgina web tan útil i eficaç que ens il·lustra sobre el català del segle XXI. Diu això:

«**xulo** Lleng. col·loquial.

1. Fatxenda, fanfarró, provocador. *El teu germà és un xulo: ha vingut a provocar.*
2. Persona que viu a costa d'una o més prostitutes. Sinònims: macarra, macarró, proxeneta.
3. Bonic, maco, vistós. *Un cotxe molt xulo.»*

I afegeix un apunt sobre la pronunciació:

«L'ús col·loquial avui es decanta majoritàriament pel so africad (tx), que considerem del tot adequat en registres informals: *tjúlu tjúlə*»

Que quedi clar, doncs: TV3 beneeix *xulo* i recorda que s'ha de pronunciar *txulu*.

«Contra la resignació, contra la dimissió lingüística absoluta... el tremp, la riquesa i la vivor de la saviesa popular»

Entre en Coromines, la Moliner i l'*Esadir* m'he desconcertat. Per això he fet una enquesta a alguns amics i coneguts de tots els dialectes, que m'han fet arribar mots que podrien suplir *tonto* i *xulo*. Heus-ne ací algunes respostes:

- per tonto (persones): *apardalat, ase, babau, badoc, bajà, bajoc, bajoca, bàmbol, banastre, benaventurat, beneit, beneitó, beroi, betzol, betzol de monges, bleda, borinot, capbuit, capsigrany, colló, curt, curt de gambals, embambat, esburbat, fava, malaventurat, panoli, poca-solta, ruc, soc, soca, suro, talòs, tanoca, toix, tòtil, totxo, tros d'ase, tros de suro, ximple, ximplet..*
- per tonto (coses): *absurd, estúpid, flac, no treu cap a res, no es pot agafar per enlloc, sense cap ni centener, sense cap ni peus, sense molla ni crostó, sense seguida, sense solta, sense solta ni volta, sense suc ni bruc, sense trellat.*
- per tonteria: *beneitura, bestiesa, disbarat, poca-soltada, rucada, ximpleria.*
- per xulo (desafiador): *brusquer, buscabregues, cercabregues, cregut, estufat, fanfarró, fatxada, gallet, milhomes, perdonavides, pinxo, pollastre, pollastret, presumit, saberut, tibat, ventoler, ventós.*
- per xulo (bonic): *bell, ben fet, bonic, curiós, ferm, espaterrant, llampant, maco, que fa enveja, que fa goig, que fa mirera (o mengera...), que fa patxoca, vistós.*
- per fer el xulo (o xular o xulejar): *bravatejar, fer el pinxo, fer el pollastre, fer el pollastret, fer el tifa, gallejar.*

«El pòsit dels anys no és antic ni allunyat: ens l'han llegat i el tenim aquí»

N'hi ha algun (molt pocs) que no és apte per al llenguatge col·loquial, però la majoria sí: trieu i remeneu, doncs.

I ara, si voleu, agafeu diccionaris i amplieu-ho, que per això hi són. D'aquests vocabularis, n'hi ha un que em té el cor robat: *Dites, locucions i frases fetes de Trespunts avall*, d'en Josep Espunyes. És un veritable monument a la llengua. Us en transcriu només una ínfima part dels mots i girs (vius!)

que ens regala:

- *per tonto: baix de sostre, beneit del cabàs, cap de fava, cap de meló, cap de pardals, cap de trons, carbassot, curt de gambals, curt d'enteniment, faltarli'n un tros, més alt que un pi i més ruc que un tupí, més curt que les calces d'un capellà, més curt que les mànigues d'una armilla, més curt que una cua de conill, més ruc que fet d'encàrrec, més talòs que la mare que el va parir, no saber quants dits té a la mà, pallús, patotxo, sabatot, tenir el cap més verd que una carbassa, tenir el cap ple de fum, tenir un cervell de pardal, toia, un poca substància, xitxarel·lo...*
- *per xulo o fer el xulo: anar encarcerat com un ciri, cagarro sec, creure's qui sap què, donar-se to, entonat, fer-se veure, merdeta seca, mirar de dalt a baix, no tenir padrins, passar dret, pensar-se qui sap què és, pet bufat, pet presumit, pixar de molt alt, voler-s'ho menjar tot...*

En fi, amics, això de recórrer sempre a la cantarella de «l'ús real de la llengua» em comença a carregar i, si voleu que us ho digui, em sembla passat de moda. Sempre que ho sento, em fa l'efecte com si em tractessin d'ase. I en l'estat actual de les coses em sembla frívol i irresponsable. Contra la frivolitat i la deixadesa, contra l'entronització de la ignorància, contra la resignació, contra la contemplació passiva de la desfeta, contra la dimissió lingüística absoluta... la serietat, el tremp, la riquesa i la vivor de la saviesa popular.

Perquè el pòsit dels anys no és antic ni allunyat: ens l'han llegat i el tenim aquí.

Vull agrair l'ajut de: Jem Cabanes, Anna Casassas, Jaume Corbera, Francesc Esteve, Josep Ferrer, Celdoni Fonoll, Marta

Marfany i Ramon Torrents.